

WANDA PĘTLICKA, ZOFIA TYLEWSKA-OSTROWSKA, ANNA WALCZAK*

Polska Akademia Nauk Biblioteka Gdańska. Wystawy ostatniej dekady

W roku 1596 w Gdańsku powołano do życia bibliotekę miejską o charakterze publicznym i nadano jej dumny tytuł *Bibliotheca Senatus Gedanensis – Biblioteka Rady Miasta Gdańska*. Od tej daty minie w przyszłym roku 425 lat nieprzerwanego istnienia ksiąźnicy. Biblioteki historyczne, których księgozbiór budowany był przez setki lat, tak jak w przypadku Biblioteki Gdańskiej, nie są zjawiskiem powszechnym, raczej należą do rzadkości. Wyróżniają je nie tylko bogate, wyjątkowe, często unikatowe zbiory, ale i szczególny fakt ich narastania w sposób systematyczny, stopniowy, w miarę upływu lat. Zasoby biblioteki historycznej odzwierciedlają epoki literackie, prądy i idee panujące w ówczesnym świecie, historyczne i polityczne uwarunkowania aktualnie obowiązujące, wreszcie upodobania, sympatie i antypatie poszczególnych osób, którym powierzono sprawowanie pieczy nad profilem i charakterem biblioteki.

Gdańsk dawnych wieków, perła w Koronie Rzeczypospolitej, miasto wielu kultur, bogate, otwarte na świat i nowoczesne, od początku przywiązywało wielką wagę do wiedzy, do nauki, do gromadzenia ksiąg, które sprowadzano, przywożono do Gdańska z podróży po Europie, wreszcie drukowano w miejscowych drukarniach. Gdańszczanie tworzyli różnorakie kolekcje, czy to przy kościołach, klasztorach, czy w domach prywatnych i dworach. Szacuje się, iż w Gdańsku jeszcze przed powstaniem biblioteki miejskiej funkcjonowało około czterech tysięcy ksiąg – rękopiśmiennych i drukowanych¹.

Renesans i reformacja, dwa wielkie prądy ideowe, religijne i kulturowe, w naturalny sposób nadały tym bibliofilskim zamiłowaniom nowy, szerszy i bardziej wyrazisty wymiar. Sprawą publiczną, a nie tylko prywatną, stało się studiowanie ksiąg i czerpanie z nich wiedzy o współczesnym świecie. Renesans przyniósł piśmiennictwu taką popularność, że potrzeba zaistnienia biblioteki miejskiej w przestrzeni publicznej stała się czymś oczywistym i niezbędnym. Z kolei reformacja, chcąc propagować nowe wyznanie i nowe idee, również szeroko odwoływała się do literatury, z której należało czerpać wiedzę i znajomość prądów religijnych. Szesnastowieczny Gdańsk zdominowała refor-

* Wanda Pętlicka, dr Zofia Tylewska-Ostrowska, dr Anna Walczak (anna.walczak@bg.pan.pl) – Polska Akademia Nauk Biblioteka Gdańska

¹ *Biblioteka Gdańska Polskiej Akademii Nauk. Dzieje i zbiory*, pod red. M. Babnis i Z. Nowaka, Wrocław 1986, s. 5–8.

macja i luteranizm. Powołano luterzańską drukarnię Franciszka Rhodego i miejską szkołę reformacyjną przekształconą z czasem w Gdańskie Gimnazjum Akademickie. Do pełnej realizacji nowego ducha brakowało jeszcze miejskiej księżnicy. Co prawda istniały już jej załączki w postaci wspomnianych wcześniej księgozbiorów klasztornych, kościelnych i prywatnych, ale brak było szerszego spectrum literatury, szczególnie tej odpowiadającej najnowszym trendom, szerzącej hasła renesansu i reformacji. Niespodziewanie problem ten został rozstrzygnięty za sprawą włoskiego emigranta, markiza Orii, Jana Bernarda Bonifacio. Ten wykształcony włoski bibliofil, żywo interesujący się nauką, kulturą i ideami renesansu, podróżujący po Europie i stale uzupełniający swój na wskroś nowoczesny księgozbiór, w którym kompletował dzieła autorów antycznych, renesansowych i reformacyjnych, odwiedzał kilkakrotnie Polskę, i Gdańsk. Z powodu zainteresowania nowinkami religijnymi i nauką Marcina Lutera oraz Filipa Melanchtona musiał, nękany przez trybunał inkwizycyjny, pożegnać włoską ziemię i pod koniec życia za cel ostatniej podróży obrał Gdańsk.

Był to rok 1591, Bonifacio liczył sobie ponad 70 lat i postanowił udać się w morską podróż z Anglii do Gdańska z zawsze towarzyszącymi mu ukochanymi księgami. W Anglii bawił po raz trzeci, ale nigdy nie czuł się tam zbyt dobrze. Marzył o gościnnej Polsce i wyruszył w ostatnią ze swoich licznych peregrynacji². Podróż zakończyła się katastrofą u wejścia do portu w Gdańsku. Na szczęście sam markiz ocalał i ocalała większość księgozbioru w liczbie około 1300 dzieł. Władze miasta udzieliły wygnańcowi schronienia i zapewniły dożywotnie utrzymanie, natomiast Bonifacio ofiarował miastu swój cenny księgozbiór. Ten wybór tytułów znakomicie dopełnił już zgromadzone w Gdańsku zasoby i sprawił, iż plany utworzenia publicznej biblioteki miejskiej doczekały się realizacji. W księgozbiórze markiza znajdowały się tytuły z zakresu filozofii, teologii, prawa, medycyny, matematyki, astrologii, gramatyki greckiej i łacińskiej. Szeroki wybór dzieł z tak wielu dziedzin ówczesnej wiedzy i nauki czynił z pozyskanego przez Gdańsk księgozbioru naukowy warsztat humanistyczny wielkiej wartości. Walory pozawcze odziedziczonych po Bernardzie Bonifacio ksiąg często szły w parze z ich wielkimi walorami artystycznymi. *Perpetuus viator* – wieczny wędrowiec, nabywał je w najwybitniejszych oficynach drukarskich Europy: włoskich, niemieckich, francuskich, niderlandzkich, dbających zarówno o treści, jak i oprawy drukowanych dzieł.

I tak w 1596 roku aktem fundacyjnym³ powołano w Gdańsku bibliotekę, której fundamentem stał się księgozbiór Jana Bernarda Bonifacio. Lokalizację dla niej znaleziono w dawnym klasztorze franciszkanów przy funkcjonującym tam Gimnazjum Akademickim. Czytelnikami byli przede wszystkim profesorowie i uczniowie gimnazjum, ale także

² I. Fabiani-Madeyska, *Jan Bernard Bonifacio markiz Orii, Fundator Biblioteki Gdańskiej 1596*, Gdańsk 1995, s. 46–47.

³ Akt fundacyjny przechowywany jest w Bibliotece Gdańskiej pod sygn. Cat. Bibl. 1.

wszyscy spragnieni wiedzy. Podkreślano publiczny charakter księżnicy. Można było korzystać ze zbiorów na miejscu i tylko wyjątkowo zezwalano na wypożyczenie do domu⁴. I ten prezencyjny charakter Biblioteki⁵ – instytucji publicznej przetrwał w zasadzie do dziś, choć, jak dowodzi niniejszy artykuł, niektóre obiekty okresowo opuszczają mury Biblioteki, by służyć ekspozycjom wystawienniczym w kraju i na świecie. Warto przytoczyć w tym miejscu znamieny cytat z obszernego aktu fundacyjnego, w ten sposób opisujący nową instytucję: *przydana zatem została Gimnazjum i pozostałym szkołom ozdoba, miastu chluba, studiującym zaś korzyść i podnieta do zdobywania sławy i chwały*. Opis nie stracił nic na aktualności, mimo upływu wieków. Przez ponad dwieście lat kilka sal pofranciszkańskiego klasztoru, zabudowanych gęsto regałami stanowiło pierwszą siedzibę historycznej księżnicy przynoszącej chlubę miastu i pożytek studiującym (ryc. 1).



Ryc. 1. Pierwszy widok wnętrza Biblioteki Gdańskiej. Rycina Petera Willera [w:] R. Curicke, *Der Stadt Danzig historische Beschreibung*, 1687 r.

Po latach świetności Gdańsk na początku XIX wieku znalazł się pod panowaniem pruskim, co niekorzystnie odbiło się na jego dalszej historii. Gimnazjum Akademickie zlikwidowano w 1817 roku, a dwa lata później Bibliotekę przeniesiono do dawnego kościoła szpitalnego św. Jakuba. Brak zaplecza w postaci poważnego ośrodka naukowego,

⁴ *Kronika Biblioteki Gdańskiej 1596–2016*, pod red. A. Balińskiego, A. Frąckowskiej, M. Otto, Gdańsk 2017, s. 65.

⁵ Ang. *reference library*; fr. *bibliothèque de conservation, bibliothèque présence*; niem. *Präsenzbibliothek*.

jakim było dotąd Gimnazjum, coraz liczniejszy księgozbiór, który wówczas liczył już 26 000 woluminów, a także wilgoć i niezbyt dobre warunki przechowywania zbiorów wymusiły zmianę dotychczasowej siedziby. Kościół św. Jakuba, uszkodzony w wyniku wybuchu baszty prochowej w grudniu 1815 roku, przestał pełnić funkcje szpitalne i sakralne. Ocalała nawa główna została podzielona na dwa poziomy i przystosowana do pełnienia funkcji bibliotecznych. Otwarcie biblioteki w nowej siedzibie łączyło się ze zmianą statusu i nazwy. W 1821 roku otwarto gdańską księżnicę już jako *Danziger Stadtbibliothek – Gdańską Bibliotekę Miejską*⁶, z czasem jeszcze udoskonalony, zapraszał do siedziby przy ul. Łagiewniki wszystkich obywateli Gdańska, w tym uczniów i studentów, uwzględniał wypożyczanie egzemplarzy na zewnątrz, rozszerzył dostęp czytelników, zwiększając dni i godziny udostępniania. Ale i ta siedziba daleka była od doskonałości. Stanowiła pewne prowizorium, a dla coraz bogatszego księgozbioru wkrótce zaczęło brakować miejsca. Do końca XIX wieku liczył on już 111 000 woluminów. Mimo zmieniających się uwarunkowań politycznych i kulturalnych, mimo lepszych i gorszych dla miasta warunków rozwoju, gdańszczanie niezmiennie troszczyli się o swoją księżnicę. Zdecydowano o budowie nowego i nowoczesnego budynku bibliotecznego, zaprojektowanego zgodnie z ówczesną wiedzą. Zaplanował go Karl Kleefeld w stylu neogotyckim z bogatymi zdobieniami elewacji zewnętrznych. W projekcie przewidział siedmiopoziomowy magazyn na 250 000 woluminów, czytelnię, salę katalogową i pracownię (ryc. 2).



Ryc. 2. Nowy gmach Biblioteki Miejskiej zaprojektowany przez Karla Kleefeld

⁶ *Kronika Biblioteki Gdańskiej...*, dz. cyt., s. 125.

Ta siedziba, przy dzisiejszej ul. Wałowej 15, oddana została do użytku w lutym 1905 roku i do dziś służy Bibliotece Gdańskiej, głównie jako siedziba zbiorów specjalnych.

Magazyny, zbudowane na początku wieku ze sporym zapasem miejsca, zapełniały się systematycznie i do czasów wojny magazyn osiągnął docelową liczbę tomów. Polskie władze, przejmujące Bibliotekę w 1945 roku, zastały znaczną część księgozbioru (ok. 170 000 woluminów) złożoną na najniższych kondygnacjach magazynu, natomiast brakujące najwartościowsze pozycje jeszcze w czasach wojennych wywiezione zostały w kilkuset skrzyniach głównie do Malborka i Pelplina. Pierwszym zadaniem nowych gospodarzy biblioteki były więc poszukiwania i rewindykacja wywiezionych zbiorów. W znacznym stopniu zakończyły się one powodzeniem, ale do 10% całych zbiorów należało uznać za straty wojenne.

Dla zbiorów nowszych, wydanych po 1945, szybko narastających przez kilkadziesiąt powojennych lat, wybudowano i oddano do użytku w 2005 roku kolejną siedzibę usytuowaną przy ul. Wałowej 24. Jest to już czwarta lokalizacja na przestrzeni ponad 400 lat nieprzerwanego istnienia ciągle tej samej instytucji, której historyczna nazwa brzmiała: *Bibliotheca Senatus Gedanensis*.

Na zbiory Biblioteki Gdańskiej, których ilość przekroczyła w XXI wieku milion woluminów, składają się zbiory specjalne⁷, druki zwarte i ciągłe XIX–XXI wieku. Rozpoczynając swoje istnienie pod koniec XVI wieku z kilku tysiącami tytułów, Biblioteka Gdańska „wzrastała”⁸ (używając terminu Joachima Lelewela) przez kolejne dziesiątki i setki lat. Pomnażała swoje zbiory, opracowywała je i udostępniała i czyni tak do dzisiaj. Owo pomnażanie według Lelewela należy uważać za miernik użyteczności każdej biblioteki. Odbywało się ono niezmiennie poprzez zakupy, darowizny, zapisy i legaty. Podobnie i dzisiaj źródłem gromadzenia są zakupy i dary, a ponadto wymiana. Warto wspomnieć, iż w minionych wiekach właśnie z darowizn pochodziło wiele niezwykle cennych kolekcji, jak na przykład bogaty w polonika księgozbiór Krzysztofa Celestyna Mrongowiusza, księgozbiory Jana Uphagena, Jana Heweliusza, Zachariasza Zappio, żeby wymienić zaledwie kilka. Gdańszczanie, świadomi wagi posiadania w mieście własnej librarii bogatej w cenne obiekty, zawsze chętnie i ofiarnie zasilali jej zasoby. Równie ważnym źródłem ich pomnażania były likwidowane kościoły i klasztory, których biblioteki, jak choćby tzw. „biblioteka mariacka” z kościoła NMP w Gdańsku zawierająca cenne średniowieczne rękopisy oraz stare druki, wchłonięta przez Bibliotekę Gdańską, wydatnie podniosła wartość jej zbiorów specjalnych. Nakreślony niegdyś przez Jana Bonifacio humanistyczny profil zbiorów z pewnymi modyfikacjami obowiązuje do dnia dzisiejszego. PAN Biblioteka Gdańska, jednostka pomocnicza o charakterze naukowym należąca od 1955 roku do struktur organizacyjnych Polskiej Akademii Nauk, właśnie ze względu na

⁷ Ang. *special collections*; fr. *fonds special*; niem. *Spezialsammlungen, Sondersammlungen*.

⁸ J. Lelewel, *Bibliograficznych ksiąg dwoje*, t. 2. Wilno 1826, s. 326–327.

historyczny charakter oraz wysoką wartość naukową i zabytkową posiadanych zasobów, cieszy się zasłużoną sławą zebranych w niej, bezcennych, często unikalnych obiektów. Bogata kolekcja rękopisów, z których najstarsze sięgają XI wieku, cenne stare druki, a wśród nich kilkaset inkunabułów⁹, muzykalia, grafika i kartografia, numizmaty, ekslibrisy, fotografie i dokumenty życia społecznego, a nawet eksponaty muzealne. Kodeksy pergaminowe, rękopisy muzyczne, a wśród nich antyfonarze, tabliczki woskowe, mapy morskie, ryciny z widokami dawnego Gdańska, inkunabuły to tylko niektóre przykłady wyjątkowości gdańskich zbiorów¹⁰. Rozmaitość posiadanych obiektów połączona z ich wysoką wartością sprawia, iż czytelnicy z kraju i z zagranicy, ludzie nauki, reprezentanci wielu dziedzin wiedzy, zarówno dawniej, jak i dzisiaj nieustannie eksplorują zasoby Biblioteki Gdańskiej i wykorzystują je do wielu prowadzonych prac badawczych.

Zbiory specjalne

Zbiory specjalne, ich liczba, ale przede wszystkim jakość, bez wątplenia wyznaczają rangę biblioteki jako warsztatu naukowego. Z racji szczególnej ochrony, postrzegane są jako publicznie mało dostępne. Rzeczywistość PAN Biblioteki Gdańskiej daleka jest od tego schematycznego myślenia. Mamy nadzieję pokazać to w treści niniejszego artykułu, szczególnie w jego dalszej części. Przyjmując za jedyne kryterium użyczenia zbiorów specjalnych na tematyczne wystawy zewnętrzne organizowane przez inne instytucje niż Biblioteka Gdańska¹¹, odrzucając liczbowe zestawienia udostępnień stacjonarnych¹², przedstawiamy z jednej strony to, jak często przemieszczają się one poza swoją siedzibę na prośbę innych instytucji, co jest dowodem nie tylko rangi zgromadzonych kolekcji, ale co może ważniejsze pokazujemy partycypację Biblioteki we współczesnym systemie kultury. W latach 2011–2019 użyczono na zewnątrz 1915 obiektów zaliczanych do zbiorów specjalnych. Na nietypowy rok 2020 w przygotowaniu do tego typu udostępnienia są 104 obiekty. W sytuacji pandemii, gdy nikt nie jest w stanie przedstawić realnej prognozy co do bieżącego roku, przyjmijmy tę liczbę za obowiązującą. Oznacza to, że w minionej dekadzie „wyszło” poza Bibliotekę 2019 obiektów, na ponad 50 wystaw. To imponująca ilość. Statystycznie w jednym roku jest to ponad 200 jednostek inwentarzowych spośród zbiorów specjalnych.

⁹ Tj. druków wydanych od czasu wynalezienia druku do 1500 roku łącznie.

¹⁰ Z. Nowak, *Bibliotheca Senatus Gedanensis 1596–1966*, „Przegląd Biblioteczny”, 1996, nr 1, s. 20–22.

¹¹ Ewentualnie we współpracy z PAN Biblioteką Gdańską, co jest poprzedzone podpisaniem porozumienia o wspólnym przedsięwzięciu, ale zawsze poza budynkami Biblioteki.

¹² W Czytelni Zbiorów Historycznych, w Pracowniach Zbiorów Specjalnych, na wystawach organizowanych w obu budynkach Biblioteki.

Kolekcje zbiorów specjalnych w bibliotekach, w tym w PAN Bibliotece Gdańskiej, to bardzo niejednolita, różnorodna grupa obiektów bibliotecznych, odmiennych od księgozbioru podstawowego. W części są to dokumenty nieksiążkowe. Z racji tego, że w większości nie są dostępne w handlu księgarskim, odmienne jest nawet ich gromadzenie. Przy kompletowaniu i pozyskiwaniu zbiorów specjalnych potrzebna jest nie tylko dobra orientacja w posiadanym zasobie i poszanowanie profilu gromadzenia nakierowanego w naszym przypadku głównie na Gdańsk i Pomorze, ale umiejętność poruszania się po rynku aukcyjnym i antykwarycznym oraz kontakty z prywatnymi kolekcjonerami. Według ksiąg inwentarzowych stan zbiorów specjalnych w PAN Bibliotece Gdańskiej wynosił na dzień 31 grudnia 2019 roku 349 652 pozycje inwentarzowe w 462 207 jednostkach. W tych samych księgach inwentarzowych odnotowano wpływy za rok 2019 w wysokości 4702 pozycji inwentarzowych w 16 134 jednostkach. Podobne dane można podać z lat wcześniejszych. Liczby potwierdzają płynność w pomnażaniu kolekcji zbiorów specjalnych, którą, jak już wcześniej napisano, tworzą stare druki wraz z inkunabułami, rękopisy dawne i współczesne, kartografia, grafika, dokumenty życia społecznego z teatraliami, eksponaty muzealne, ekslibrisy, fotografie, mikrofilmy i kopie cyfrowe. Wszystkie typy zbiorów specjalnych są w kręgu zainteresowania instytucji biorących w użyczenie. Raz są to rękopisy muzyczne, raz inkunabuł, raz mała pocztówka... Podobnie jest z tematyką. Nie jesteśmy w stanie przewidzieć dziedziny kwerendy czy myśli przewodniej planowanych przez innych wystaw. Oczywiście, że w jubileuszowych latach, jak np. w uchwalonym przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej roku 2011 Rokiem Jana Heweliusza czy w roku 2017, w 500 lecie reformacji, mogliśmy się spodziewać zapytań i prośb o użyczenie zbiorów powiązanych tematycznie, co się zresztą stało. W roku 2011 Biblioteka przygotowała wspólnie z Muzeum Historycznym Miasta Gdańska¹³ dwie wystawy poświęcone niezwyklej, wszechstronnej postaci, jaką był Heweliusz (1611–1687), *Jan Heweliusz i Gdańsk jego czasów* oraz *Dwa portrety Heweliusza*. Na pierwszej z nich zaprezentowano życie oraz działalność gdańskiego astronoma na tle dziejów siedemnastowiecznego Gdańska. Poza oryginałami drukowanych dzieł Heweliusza, których Biblioteka posiada komplet, można było podziwiać jego rycinę *Pejzaż wiejski z mostem* oraz cyrkiel proporcjonalny sygnowany nazwiskiem uczonego. Na drugiej z wystaw zostały wyeksponowane, po raz pierwszy w historii obok siebie, dwa znane portrety Jana Heweliusza. Jeden z nich, pędzla Daniela Schultza (1615–1683), jest w zbiorach Biblioteki Gdańskiej, drugi – autorstwa Andreasa Stecha (1635–1697), pochodzi z *Bodleian Library* w Oxfordzie. Ich zestawienie ponownie wyzwoлиło liczne dyskusje naukowe dotyczące obu wizerunków, wokół których przez lata powstało wiele legend i wątpliwości. W „reformacyjnym” roku 2017, obiekty ze zbiorów Biblioteki były prezentowane na wystawach: *Gdańsk protestancki w epoce nowożytnej ...* [Muzeum

¹³ W 2018 roku nastąpiła zmiana nazwy na: Muzeum Gdańska.

Narodowe w Gdańsku, użyczono 12 starych druków, 3 rękopisy, 10 numizmatów]; *Verbum domini manet in aeternum...* [Muzeum Ziemi Wschowskiej, użyczono 1 rękopis i 5 obiektów w kopiach cyfrowych]; *Stolice wielkopolskiego protestantyzmu...* [Muzeum Okręgowe w Lesznie, użyczono 3 grafiki i 3 obiekty w kopiach cyfrowych].

Zaznaczyć należy, że w tych samych latach równolegle odbywały się wystawy o tematyce innej, również z udziałem obiektów z Biblioteki Gdańskiej. Np. w roku 2017, oprócz wymienionych wystaw, było ich jeszcze osiem, w tym dwie poza granicami kraju. Pierwsza z zagranicznych to wystawa w Wiedniu poświęcona królowi Janowi III Sobieskiemu [*Galerie Belvedere*, użyczono 1 stary druk, 1 portret olejny, 1 grafikę]; druga w Paryżu, gdzie w PAN Stacji Naukowej miała miejsce wystawa *Bałtyk w zbiorach kartograficznych PAN Biblioteki Gdańskiej* i ekspozycja planszowa skonstruowana w oparciu o zbiory własne Biblioteki, ilustrująca powiązania kulturalne francusko-polskie.

W minionej dekadzie użyczano obiekty instytucjom zlokalizowanym głównie w Trójmieście i okolicach. Niektórym wielokrotnie, niektórym na pojedyncze wystawy [zob. Aneks].

Z zestawienia wynika wprost, iż zbiory specjalne PAN Biblioteki Gdańskiej regularnie udostępniane są poza budynki Biblioteki, a dostęp do nich wcale nie ogranicza się tylko do osób pracujących naukowo. Zasadne zdaje się być pytanie, czy PAN Biblioteka Gdańska słusznie określana jest biblioteką prezencyjną? Zaznaczyć należy zjawisko sięgania po skarby Biblioteki Gdańskiej przez muzealników. Niemal każde ważniejsze wydarzenie wystawiennicze, każda poważna wystawa tematyczna organizowana w skali regionu i kraju, ale i w skali międzynarodowej, nie może obejść się bez eksponatów pochodzących z Biblioteki Gdańskiej. Ani koszty transportu, ani koszty ubezpieczenia, ani odległość z Gdańska do miejsca ekspozycji nie są dla organizatorów przeszkodą. Zdają sobie sprawę, że bez gdańskich skarbów ekspozycja wiele straciłaby na wartości.

Przygotowanie zbiorów specjalnych do użyczenia jest czasochłonnym procesem. W mniejszości są instytucje zwracające się z prośbą o użyczenie konkretnego obiektu, z podaniem danych katalogowych i sygnatury. Częściej formułowana jest prośba o przeprowadzenie kwerendy na temat organizowanej wystawy i w ślad za nią idzie prośba o użyczenie. Kolejny etap to rozeznanie, czy wytypowane jako skutek kwerendy obiekty nie są już zarezerwowane na inne wystawy – zewnętrzne, lub organizowane w Bibliotece, ewentualnie kiedy i jak długo były eksponowane. Jeśli zostają zakwalifikowane jako obiekty, które mogą być użyte, rozpoczyna się etap prac konserwatorskich (niekiedy konserwację przejmuje instytucja biorąca), przebiegający równolegle z przygotowaniem dokumentacji użyczenia. Na nią składają się: umowa użyczenia – każdorazowo konstruowana z uwzględnieniem konkretnych warunków towarzyszących udostępnieniu lub ekspozycji, protokół zdawczo-odbiorczy, polisa ubezpieczeniowa, jednostkowe formularze stanów zachowania. Dodatkowo, w sytuacji użyczenia obiektu za granicę, potrzebne jest

zezwoleń na jego czasowy wywóz z kraju. Na wywóz materiałów bibliotecznych pozwolenie wydaje dyrektor Biblioteki Narodowej, na wywóz innych, np. zabytkowych portretów będących w kolekcji Biblioteki, wymagana jest zgoda ze strony Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków. Dodać należy, że niemal w każdym roku zdarzają się sytuacje wstrzymania – z różnych względów – organizacji planowanej wystawy, gdy tymczasem prace przygotowawcze do użyczenia obiektów są już na wysokim stopniu zaawansowania ze strony Biblioteki.

Nie ma miejsca na opisanie wszystkich zewnętrznych wystaw z udziałem zbiorów specjalnych Biblioteki Gdańskiej PAN w ostatnim dziesięcioleciu. Subiektywnie wybrano pięć ekspozycji – różnorodnych tematycznie, ciekawych z racji miejsca ich prezentowania, otwierających i zamykających minioną dekadę.

Wystawa: *Obok. Polska–Niemcy. 1000 lat historii w sztuce*

Od 21 września 2011 do 9 stycznia 2012 roku w berlińskim Martin-Gropius-Bau miała miejsce wystawa *Obok. Polska–Niemcy. 1000 lat historii w sztuce*. Zamierzeniem kuratorki Andy Rottenberg było jak najszerze zobrazowanie wzajemnych relacji polsko-niemieckich widzianych przez pryzmat dzieł sztuki. Równie ważnym celem – który podkreślał Władysław Bartoszewski, przewodniczący Rady Programowo-Naukowej Wystawy – było pokazanie jednoczącej siły kultury. Wyraził głębokie przekonanie, że tysiącletnia historia Niemców i Polaków, dwóch starych europejskich nacji, istniejących obok siebie, drzwi w drzwi¹⁴, obejmuje dzieje wielu pokoleń. To czas wystarczająco długi, by pozwolił nam pojąć niejedno, choćby to, że nie powinniśmy postrzegać naszych dziejów wyłącznie jako historię konfliktów, lecz przede wszystkim jako historię wspólnoty¹⁵. Zamkowi Królewskiemu w Warszawie, który wraz z Martin-Gropius-Bau był organizatorem ekspozycji, udało się zgromadzić około 700 eksponatów z 200 europejskich instytucji i prywatnych kolekcji. Wzajemne przenikanie sztuki zostało ukazane poprzez postacie wspólne dla obu kultur – poczynając od artefaktów związanych ze św. Wojciechem, Witem Stwoszem, Mikołajem Kopernikiem, Janem Heweliuszem, po doświadczenia wojenne lat 1939–1945, czy po czasy współpracy w zjednoczonej Europie¹⁶. Obok zabytków piśmiennictwa – tj. *Dagome iudex*, kronika Thietmara, przywilej lokacyjny Krakowa z 1257 roku – na ekspozycji umieszczono również dzieła współczesnych artystów, niekiedy specjalnie na tę wystawę zamówione. Rozmach koncepcyjny i organizacyjny był uzasadniony faktem, iż wystawa została pomyślana jako kulminacyjna część

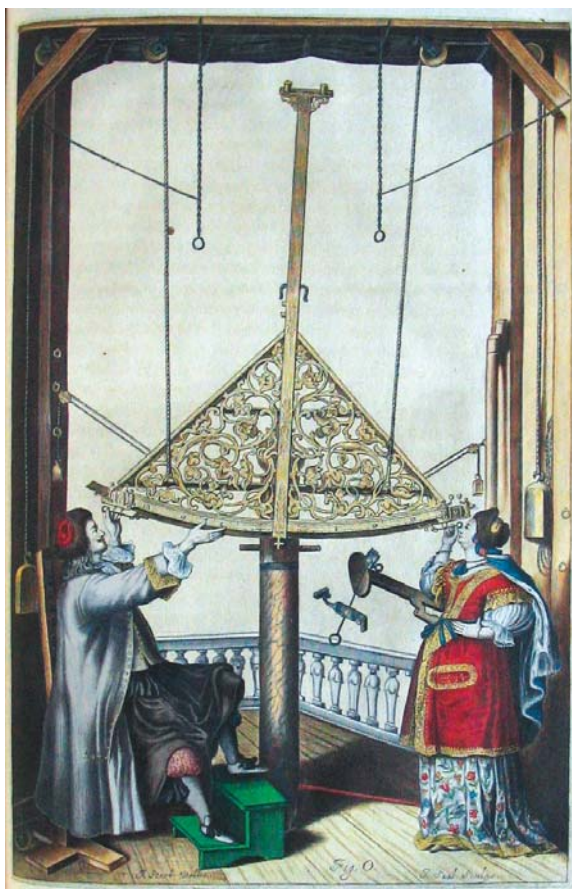
¹⁴ Trafnie oddaje ideę sąsiedztwa niemiecki tytuł wystawy *Tür an Tür. Polen–Deutschland...*

¹⁵ W. Bartoszewski, *Słowo wstępne*, [w:] *Obok. Polska–Niemcy. 1000 lat historii w sztuce*, red. nauk. M. Omilanowska, Berlin; Warszawa 2011, s. 9.

¹⁶ A. Rottenberg, *Wprowadzenie*, [w:] *Obok...*, dz. cyt., s. 21.

programu kulturalnego polskiej prezydencji w Radzie Unii Europejskiej. Wydarzenie to objęli honorowym patronatem prezydenci Polski i Niemiec, Bronisław Komorowski i Christian Wulff, którzy podczas uroczystego wernisażu dokonali otwarcia wystawy.

Scenariusz wystawy zakładał podział eksponatów na 22 bloki tematyczne, tj. Śląsk i św. Jadwiga, zakon krzyżacki, Kraków i Wit Stwosz, reformacja, sarmatyzm, rozbiory, wojny światowe, zimna wojna i in. Osobną salę ekspozycyjną przewidziano dla siedemnastowiecznego Gdańska, w której znalazło się 12 z 16 użyczonych przez Bibliotekę artefaktów. Połowa z nich związana jest z postacią Jana Heweliusza, którego 400. rocznicę urodzin uroczyście obchodzono w Gdańsku przez cały rok 2011 pod hasłem „400 wydarzeń na 400 urodziny”. Wystawa w Berlinie wzbogaciła te obchody przez promocję gdańskiego astronoma poza granicami kraju. Toteż udostępnione zostały jego najważniejsze dzieła, w tym kolorowana ręką samego Heweliusza *Machina coelestis* (1673), jeden z dwóch takich egzemplarzy istniejących na świecie, z rycinami przedstawiającymi jego obserwatorium, instrumenty astronomiczne oraz wizerunki astronoma i żony Elżbiety podczas obserwacji nieba (ryc. 3).



Ryc. 3. Jan i Elżbieta Heweliuszowie podczas obserwacji nieba *Machina coelestis*, 1673 r.

Kolejnym uzyczonym dziełem było *Epistolae IV*, wydane drukiem w 1645 roku cztery listy adresowane do uczonych i przyjaciół Ismaëla Boulliau, Pierre'a Gassendiego, Pierre'a de Noyersa, Giovanniego Battisty Ricciolego i Wawrzyńca Eichstadta dotyczące obserwacji słońca i księżyca. Ponadto na ekspozycji znalazły się również trzy pojedyncze grafiki przedstawiające wyniki badań Heweliusza. Były to miedziorytnicza mapa księżyca z zaznaczoną jego libracją z *Selenographii* (1645), następnie alegoryczny frontysepis *Firmamentum Sobiescianum*¹⁷, ukazujący Heweliusza jako kandydata aplikującego do panteonu astronomów (ryc. 4), i z tejże pozycji mapa nieba z gwiazdozbiorem *Scutum Sobiescianum*¹⁸, wyobrażającym herb rodziny Sobieskich, a nazwanym tak na cześć zwycięzcy spod Wiednia.



Ryc. 4. Frontysepis *Firmamentum Sobiescianum* Jana Heweliusza, 1690 r.

Jednak najważniejszym eksponatem był olejny portret Jana Heweliusza namalowany w 1677 roku przez Daniela Schultza. Portretowany astronom ukazany na tle własnej biblioteki spisuje wyniki swoich badań, które zostaną wydane dwa lata później jako

¹⁷ K. Targosz, „*Firmamentum Sobiescianum*”. *Najwspanialszy barokowy atlas nieba*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 32 (1987), nr 1, s. 77–78.

¹⁸ Tamże, s. 75, 89.

Machina coelestis (t. 2). Portret zgodnie z intencją Heweliusza zawiera wieloraki przekaz – ukazuje jego osiągnięcia na polu astronomii, kładzie nacisk na moralny aspekt działalności uczonego i głosi przesłanie nauki, którego podstawowym celem powinno być poznanie i głoszenie wielkości i chwały stwórcy¹⁹. Drugim obrazem był portret związanego z Gdańskiem Martina Opitza (ryc. 5), poety, myśliciela, historiografa i współtwórcy niemieckiego języka literackiego. Został sportretowany w latach 1636–1637 przez Bartholomäusa Strobla młodszego²⁰.



Ryc. 5. Bartholomäus Strobel, mł.,
Portret Martina Opitza, 1636–1637 r.

Ważnymi dla Gdańska dokumentami, które dopełniły ekspozycję, były *Das Lübsche Recht*, *Schyff Recht*, manuskrypt z 1488 roku zawierający prawo regulujące żeglugę po Wiśle i prawo miejskie Lubeki oraz przywilej Kazimierza Jagiellończyka dla Gdańska z 1454 roku (w odpisie z XVI/XVII w.), pierwszy z serii tzw. przywilejów kazimierzowskich, umacniających pozycję miasta w Rzeczypospolitej. Zwiedzający mogli także zobaczyć dwa sztambuchy. Pierwszy z nich należał do gdańskiego burmistrza Bartholomäusa Schachmanna, który zbierał wpisy przyjaciół i profesorów, m.in. z uniwersytetów w Kra-

¹⁹ K. Jackowska, *Zagadka portretów Jana Heweliusza*, https://www.wilanow-palac.pl/zagadka_portretow_jana_heweliusza.html [dostęp: 26.04.2020].

²⁰ J. Tylicki, *Bartłomiej Strobel – malarz okresu wojny trzydziestoletniej*, t. 2, Toruń 2000, s. 16. A. Jaśniewicz, *Portret w Gdańsku od schyłku średniowiecza do późnego baroku (1420–1700)*. *Malarstwo. Rysunek*, Gdańsk 2018, s. 428–429.

kwie, Strasburgu i Wittenbergii, wykorzystując do tego celu interfoliowane druki *Emblemata et aliquot nummi antiqui operis Joannis Sambuci* i *Hadriani Junii medici emblemata*, oba antwerpskie wydania z 1566 roku (ryc. 6).



Ryc. 6. Herb Bartholomäusa Schachmanna na wyklejce jego sztambucha

W sztambuchu Georga Adolfa, torunianina, znalazły się wpisy znajomych z Torunia i Lipska, datowane na lata 1597–1619. Możliwość zobaczenia Gdańska w jego świetności i wielkości daje akwaforta *Wierna podobizna znakomitego i dalece sławnego morskiego miasta Gdańska w Prusach*, wykonana przez Antona Möllera starszego w latach 1592–1593. Jest to odbity z 7 płyt iście panoramiczny widok miasta o wymiarach 221 × 35 cm. Zachowana jest precyzja architektoniczna i wierność topograficzna, a nad całością kompozycji dominuje sylweta kościoła Mariackiego i wieża Ratusza Głównego Miasta. W pierwszoplanowym sztafażu wiele doskonale zarysowanych postaci i scenek rodzajowych, oddających atmosferę życia codziennego na podmiejskich traktach Gdańska²¹.

Z kolei w części poświęconej zakonowi krzyżackiemu – obok *Hołdu pruskiego* Jana Matejki – znalazły swoje miejsce trzy unikatowe rękopisy udostępnione przez Bibliotekę. Pierwszy z nich to poliptyk złożony z 16 woskowych tabliczek z orzeczeniami

²¹ Z. Jakrzewska-Śnieżko, *Antoniego Möllera widok Gdańska z końca XVI wieku*, „Libri Gedanenses”, t. VI/VII (1972–1973), s. 25.

sądów gdańskiej komturii z XIV/XV wieku (ryc. 7). Stanowi on kryminalną kronikę Starego Miasta Gdańska i okolicznych miejscowości²².



Ryc. 7. Tabliczki woskowe z zapiskami sądowymi komturstwa gdańskiego z lat 1368–1416

Kolejny manuskrypt jest świadectwem życia religijnego i biegłości średniowiecznych gdańskich skrybów i iluminatorów. To mszał krzyżacki z XV wieku używany do 1518 roku w celach liturgicznych przy ołtarzu św. Brygidy w kościele Mariackim²³ (ryc. 8).



Ryc. 8. Scena ukrzyżowania z mszału krzyżackiego, XV w.

²² *Die Wachstafeln der Danziger Stadtbibliothek*, hrsg. v. A. Bertling, „Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins”, H. 11 (1884), s. 1–62.

²³ O. Günther, *Katalog der Danziger Stadtbibliothek*. Bd. 5, Danzig 1921, s. 438–440. Mszał w 2016 roku został wpisany na II Krajową Listę UNESCO „Pamięć Świata”.

Dalej eksponowano akt pokoju toruńskiego z 1466 roku (w odpisie z XVI wieku). Dokument ten zawarty między królem Kazimierzem Jagiellończykiem a wielkim mistrzem Ludwigiem von Erlichshausenem, zakończył wojnę trzynastoletnią i regulował kwestię zwierzchności polskiego króla nad zakonem krzyżackim. Jak doniosłe było to wydarzenie, świadczą gdańskie obchody trzechsetlecia Prus Królewskich – powstałych mocą tego aktu. Z tej okazji wybito okolicznościowy medal, którego graficzne odwzorowanie wykonane przez Johanna Donneta w 1754 roku znalazło się wśród eksponatów wystawy.

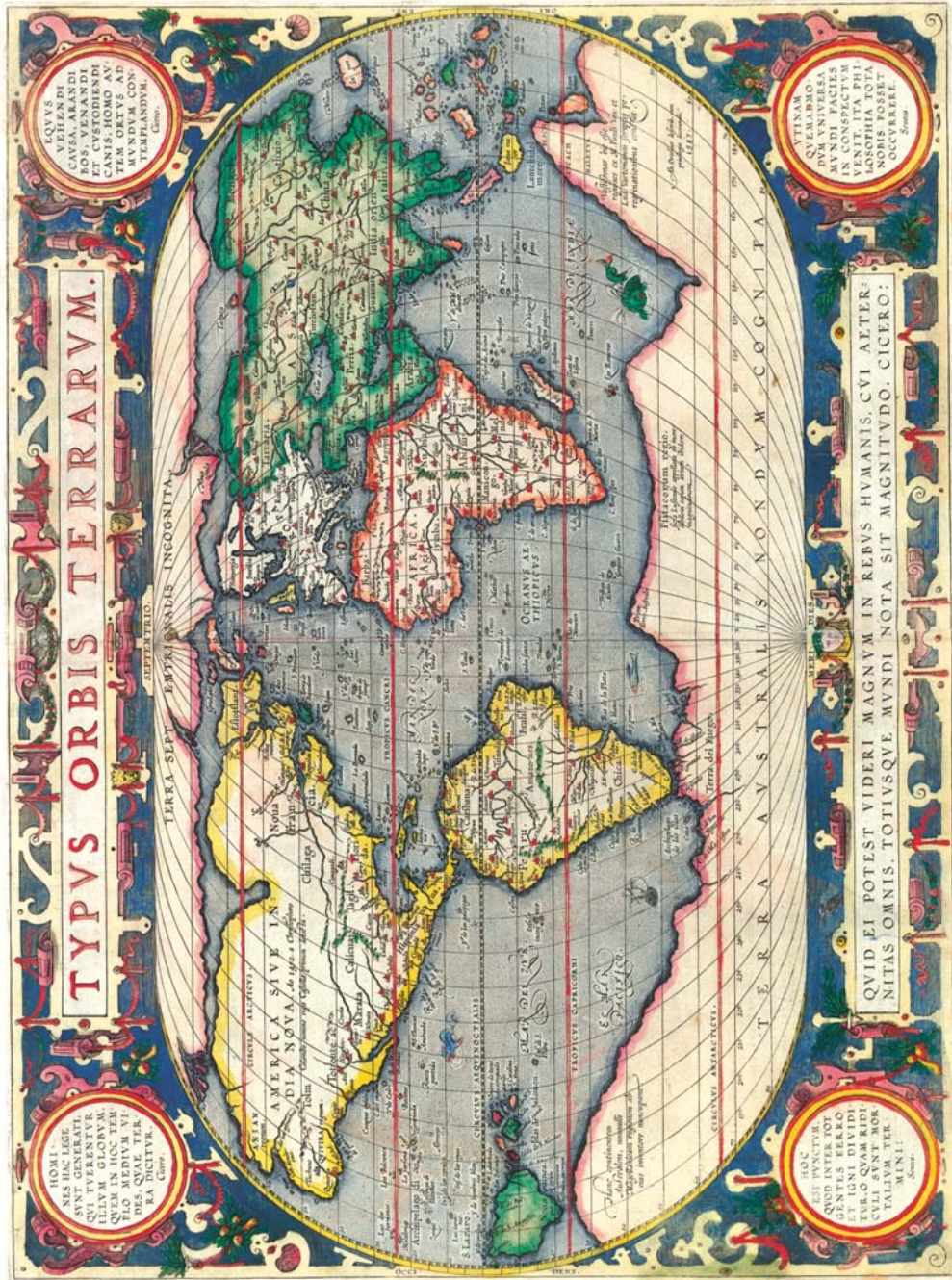
Niewątpliwą korzyścią, oprócz prestiżu wynikającego ze współtworzenia wystawy, była możliwość przeprowadzenia konserwacji użytych obiektów na koszt organizatora, Zamku Królewskiego. Dzięki temu artefakty odzyskały dawną świetność i mogły być bezpiecznie eksponowane.

O randze tej monumentalnej wystawy świadczą instytucje udostępniające swoje zbiory – Biblioteka Watykańska, Muzeum Narodowe, British Museum w Londynie, Kunsthistorisches Museum w Wiedniu, Yad Vashem i in. Wśród tak uznanych placówek muzealnych swoje miejsce znalazła PAN Biblioteka Gdańska z aż 16 użyczonymi obiektami, ilustrującymi znaczenie Gdańska w tysiącletnich relacjach polsko-niemieckich.

Wystawa: *Bartholomäus Schachmann (1559–1614). Sztuka podróży*

Okazją do przygotowania dwóch wystaw poświęconych gdańskiemu burmistrzowi Bartholomäusowi Schachmannowi (1559–1614) był zakup aukcyjny, dzięki któremu *Orientalist Museum* w Dausze weszło w posiadanie albumu gdańszczanina zawierającego 105 akwrel z podróży po Bliskim Wschodzie odbytej w latach 1588–1589. Dla obu ekspozycji wspólnym mianownikiem była postać burmistrza. Jednakże w gdańskiej odsłonie, która miała miejsce w Muzeum Narodowym, album Schachmanna został ukazany jako pamiątka z podróży ukazująca aspiracje gdańszczan związane z podróżowaniem, doświadczeniem i poznawaniem świata na tle gromadzonych przez nich szesnastowiecznych dzieł kosmograficznych, kartograficznych oraz literatury podróżniczej i orientalnej. W Katarze zaś skupiono się na promocji Gdańska i jego światłego mieszkańca, który niczym etnograf poznawał i dokumentował wschodnie zwyczaje i ubiory. Schachmann – określany przez współczesnych jako *Asiae, Europae, Africae Ulysses* – jest typowym przedstawicielem patrycjatu gdańskiego uosabiającym jego ambicje arystokratyczne, intelektualne i polityczne. Obyty w świecie mecenas i kolekcjoner stworzył imponujący gabinet osobliwości, w którym gromadził rozmaite pamiątki z podróży, m.in. dzieła sztuki, numizmaty²⁴. Wśród nich album, który stanowił artystyczny zapis egzotycznej podróży rozpoczętej w Gdańsku.

²⁴ Mielnik M., *Pasja poznawania. Orientalny album Bartholomäusa Schachmanna w kontekście rozwoju geografii w XVI wieku*, [w:] *Sztuka podróży. Bartholomäus Schachmann. 1559–1614. Katalog*, t. 1, red. T. Majda, M. Mielnik, Gdańsk 2012, s. 44–45.

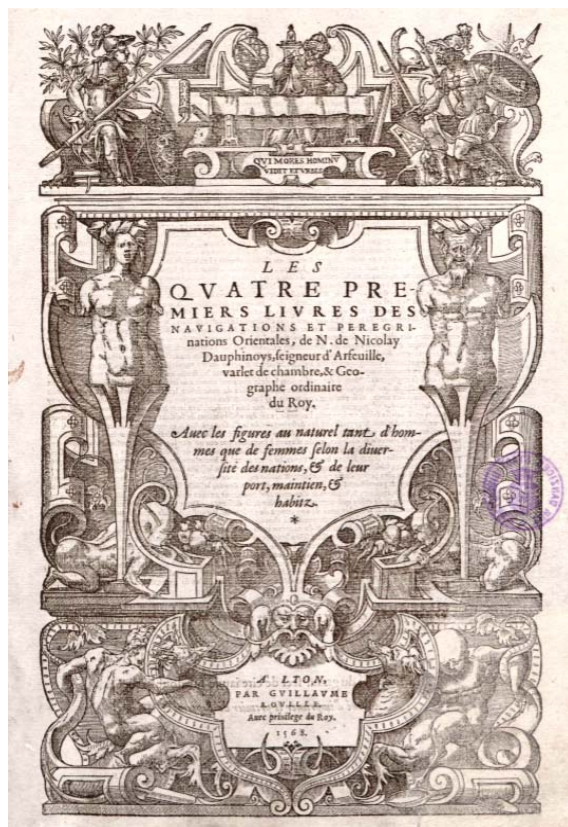


Ryc. 9. Mapa świata z atlasu Abrahama Orteliusa *Theatrum Orbis Terrarum*, 1612 r.

Trasa wyprawy prowadziła przez Wenecję, Sztambuł, Trypolis, aż po Jerozolimę. Pozostawiona dokumentacja ikonograficzna nie pozwala odtworzyć dokładnego szlaku, ale wiadomo, że Schachmann odwiedził też Kair, Ragusę, Curzolę i wyspy Krete, Rodos, Chios i in.²⁵ Oprócz bogactwa orientalnych ubiorów właściwych dla przedstawicieli różnych stanów w albumie ukazane są sceny z życia codziennego, tj. *Turecki posiłek*, *Wysyłanie listów gołębiami pocztowymi w Egipcie*, rytuały religijne – *Turcy dokonujący ablucji przed modlitwą*, ceremonie i zwyczaje – *Pogrzeb tureckiego króla*, *Tureckie kobiety w drodze do łaźni*, ale również wymierzanie kar – *Ukaranie niewiernych żon*. Zanim album był eksponowany w Katarze, został pokazany gdańszczanom na wystawie *Bartholomäus Schachmann. Sztuka podróży*, która miała miejsce w Zielonej Bramie (oddziale Muzeum Narodowego w Gdańsku) i trwała od 16 lipca do 15 października 2012 roku. Uzupełnieniem ekspozycji było 16 woluminów pochodzących z Biblioteki Gdańskiej, które obrazowały zainteresowania mieszkańców Gdańska poznawaniem świata, egzotycznymi podróżami, zwłaszcza tymi po terenach Imperium Osmańskiego. W tym celu udostępnione zostały atlasy Gerarda Mercatora (wydanie amsterdamskie z 1608 roku) i Abrahama Orteliusa *Theatrum Orbis Terrarum* (Antwerpia 1612), ukazujące zakres wiedzy o poznanych lądach i trasach żeglownych (ryc. 9). Komentarzem do dzieł kartograficznych były zapiski żeglarza i kupca Jana Huyghena van Linschotena wydane w 1596 roku w Amsterdamie jako *Itinerario*, czyli opis podróży zawierający praktyczne wskazówki dotyczące zarówno bezpiecznej żeglugi do Indii, jak i realiów handlowych. Opisanie szesnastowiecznego świata znajdujemy również w prezentowanej na wystawie *Cosmographii* Sebastiana Münstera (Bazylea 1546), w której ostatnie księgi piąta i szósta poświęcone są Azji i Afryce. Münster, dbając o wiarygodność, oprócz własnych doświadczeń podróżniczych wykorzystał także relacje kupców, dyplomatów i odkrywców. Relacje z egzotycznych wypraw zawierały szczegółowe opisy uwzględniające aspekty geograficzne, botaniczne, etnograficzne odwiedzanych ziem. Tak było w przypadku obserwacji Pierra Belona (*Les observations de plusieurs singularitez et choses mémorables trouvées en Grèce, Asie, Judée, Égypte, Arabie et autres pays étrangers*, Paryż 1555), który przedstawił ryciny egzotycznych roślin i zwierząt, zarówno tych realistycznych, jak i fantastycznych. Na opisie krajów Imperium Osmańskiego skupił się Nicolaus de Nicolay w swojej relacji wydanej w Lyonie w 1568 roku, zatytułowanej *Les quatre premiers livres des navigations peregrinations orientales* (ryc. 10). Opatrzył ją dodatkowo wizerunkami mieszkańców, które były powielane w wielu podobnych publikacjach. Warty podkreślenia jest fakt, iż egzemplarz udostępniony na wystawie pochodzi z księgozbioru Bartholomäusa Schachmanna. Wiedzy o Oriencie, a zwłaszcza o turec-

²⁵ O. Nefedova, S. Al Mana, F. Al Faihani, *Album z podróży Bartholomäusa Schachmana*, [w:] *Sztuka podróży. Bartholomäus Schachmann. 1559–1614. Katalog*, t. 1, red. T. Majda, M. Mielnik, Gdańsk 2012, s. 65–66.

kich władcach, wojnach, religii, prawodawstwie i zwyczajach, dostarcza również *Chronica Turcica* – trzytomowe dzieło Philippa Lonicera, wydane we Frankfurcie nad Menem w 1578 roku.

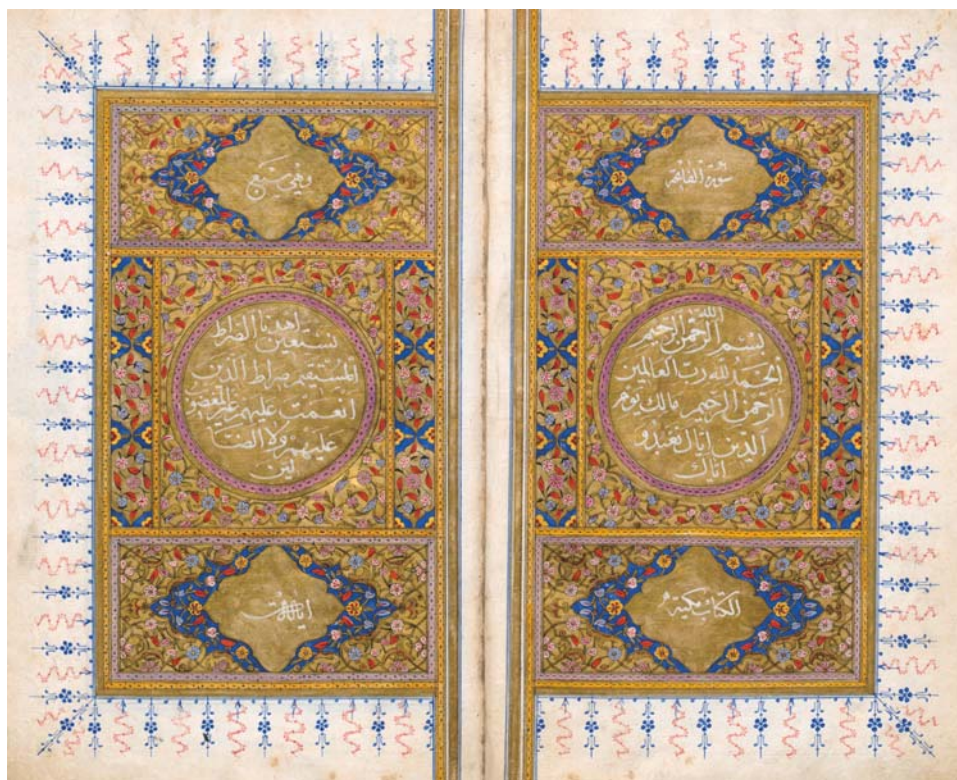


Ryc. 10. Strona tytułowa relacji Nicolasa de Nicolay *Les quatre premiers livres des navigations peregrinations orientales*, 1568 r.

Kolejny opis Osmańskiej Porty zawarty jest w niemieckojęzycznym tłumaczeniu dzieła Paula Ricauta *Beschreibung deß gantzen Türckischen Staats- und Gottesdiensts...*, współwydanym z historią imperium autorstwa Giovanniego Sagredo (Augsburg 1694). Są to dwa pierwsze tomy z serii *Die neu-eröffnete Ottomanische Pforte*, poświęcone państwu tureckiemu, jego dziejom, ustrojowi politycznemu wraz ze strukturą urzędników, religijnym zwyczajom, wojskowości, szkolnictwu i in. Swoistymi publikacjami ukazującymi różnorodność i egzotykę poznawanego świata były dzieła kostiumograficzne. Bogato ilustrowane przedstawiały typowe stroje Europejczyków, ale także mieszkańców innych kontynentów, np. wydany przez Hansa Weigla w 1577 roku *Habitus praecipuorum populorum, tam virorum quam foeminarum singulari arte depicti*, który

pośród 220 ubiorów przedstawił również stroje gdańszczan. Podobne przedstawienia z uwzględnieniem strojów weneckich i orientalnych wraz z komentarzami i porównaniem z historycznymi ubiorami znajdziemy w *De gli habiti antichi, et moderni di diverse parti del mondo* Cezara Vecellia (Wenecja 1590)²⁶.

W PAN Bibliotece Gdańskiej oprócz druków przechowywanych jest wiele rękopisów o tematyce orientalnej. Dwa rękopiśmienne Korany, z czego jeden z lat 1599–1600 specjalnie zakupiony na potrzeby Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego w 1643 roku, a drugi kunsztownie zdobiony pochodzi z księgozbioru Heinricha Schwarzwalda (ryc. 11)²⁷.



Ryc. 11. Rękopiśmienny Koran z XVII/XVIII w.

Z kolei do pastora Adolfa Mundta należał osiemnastowieczny manuskrypt spisany w językach arabskim, perskim i tureckim, zawierający modlitwy, prawdy wiary, religijne teksty kontemplacyjne oraz wykładnię snów. Kwestiom religii i mistycyzmu poświęcone

²⁶ M. Mielnik, dz. cyt., s. 42.

²⁷ O. Günther, *Katalog der Handschriften der Danziger Stadtbibliothek*, Bd. 3, Danzig 1909, s. 266–267.

jest również tureckie tłumaczenie dzieła Mehmeda Jāzīg'ī-Oğlu ibn Sālih *Anwār al-‘šī-qīn*... Rękopis z arabskiego przełożył jego brat Ahmad w 1564 roku. Na wystawę udostępniony został także rękopiśmienny tekst literacki, tj. *Ein Liedt vom Abzug von Canischa Anno 1601*, czyli poetycka relacja o zdobyciu przez Turków węgierskiej twierdzy Nagykanizsa²⁸, oraz dokumenty ze zbioru korespondencji prowadzonej przez kancelarię królewską Zygmunta III Wazy, m.in. odpis listu sułtana tureckiego Osmana II napisany w 1621 roku, prawdopodobnie po zwycięstwie pod Cecorą, zawierający pogróżki i wizję rychłego podboju Rzeczypospolitej. Na wystawie był także prezentowany (a wcześniej również w Berlinie) *album amicorum* Georga Adolpha z Torunia. Podobnie jak Bartholomäus Schachmann prowadził sztambuch i zbierał w nim wpisy znajomych, ale także ilustracje z personifikacjami cnót, nauk i przywar, z wizerunkami ewangelistów, postaci panujących – m.in. znalazł się tam portret sułtana tureckiego Mehmeda III (a nie jak błędnie podpisano Mehmeda II).

Wystawa: *Bartholomäus Schachmann (1559–1614). The art of travel*

Na wystawę prezentowaną w Katarze od 15 listopada 2012 do 11 lutego 2013 roku zostało wytypowanych pięć obiektów ściśle związanych z postacią Schachmanna – jego portret, sztambuch, ekslibris oraz dwa stare druki (w tym jeden inkunabuł) z jego biblioteki. Portret wykonany przez Antona Möllera ok. 1604 roku (ryc. 12) jest jedynym zachowanym wizerunkiem podróżnika²⁹. Widać na nim dumnego, zapatrzonego w dal patrycjusza z atrybutami wskazującymi na jego wysoką pozycję³⁰. Z kolei sztambuch (*album amicorum*) jest wcześniejszy. Pochodzi z czasów jego peregrynacji uniwersyteckich (1579–1588) i zawiera wpisy znajomych i profesorów uniwersytetów w Krakowie, Strasburgu, Bazylei i in. (ryc. 6). Sztambuch zdobią kolorowane ryciny przedstawiające postacie strasburskich mieszczek i zegar astronomiczny z katedry w Strasburgu³¹. Na wystawie eksponowano również ekslibris Schachmanna – wykorzystujący jego herb – z charakterystyczną szachownicą³². Opatrywał nim swoje zbiory, zarówno

²⁸ O. Günther, *Katalog...*, Bd. 2, dz. cyt., s. 344.

²⁹ Jeśli pominąć jego epitafium wykonane przez Abrahama van den Blocke'a, znajdujące się w kościele Mariackim w Gdańsku, na którym upozowany jest na stoickiego mędrca. Zob. K. Cieślak, *Kościół – cmentarzem. Sztuka nagrobna w Gdańsku (XV–XVIII w.). Długie trwanie epitafium*, Gdańsk 1992, s. 40–42, oraz A. Jaśniewicz, dz. cyt., s. 414–415.

³⁰ Nefedova O., *The life and times of Bartholomäus Schachman (1559–1614)*, [w:] *Bartholomäus Schachman (1559–1614). The art of travel*, Milan 2012, s. 41.

³¹ Z. Pietrzyk, *Sztambuchy jako źródło do peregrynacji studenckich na przykładzie Polaków studiujących w Strasburgu*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” t. 43 (1999), s. 143.

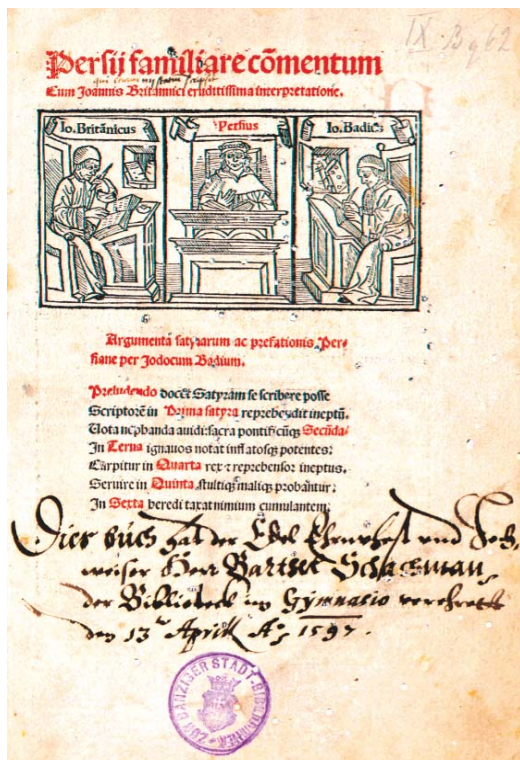
³² H. Dzienis, *Znaki własnościowe biblioteki Bartłomieja Schachmanna*, „Libri Gedanenses” t. XI/XII (1994), s. 89.

album, sztambuch, jak i egzemplarze pochodzące z jego prywatnego księgozbioru, który przekazał w darze w liczbie ok. 30 woluminów Bibliotece Rady Miasta Gdańska tuż po jej założeniu w 1596 roku. Taka rękopiśmienna dedykacja potwierdzająca donację widnieje na użyczonym na wystawę bazylejskim wydaniu *Komedii* Terencjusza (1532). Wraz z nim prezentowany był inkunabuł z satyrami Persiusa wydany w Lyonie w 1499–1500 roku³³, również noszący znaki własnościowe Schachmanna (ryc. 13).



Ryc. 12. Portret Bartholomäusa Schachmanna wykonany przez Antona Möllera, ok. 1604 r.

³³ Tamże, s. 90–91.



Ryc. 13. Aulus Persius Falccus, *Satirae...* (1499–1500). Inkunabuł z księgozbioru Bartholomäusa Schachmanna

Ekspozycja w Orientalist Museum nie tylko przybliżyła Katarczykom gdańskiego burmistrza i sztukę podróżowania w XVI wieku, ale również stała się niezwykłą promocją Gdańska na Bliskim Wschodzie. Oprócz artefaktów bezpośrednio związanych z Schachmannem na wystawie znalazły się również obiekty z Muzeum Narodowego w Gdańsku, obrazujące bogactwo i wielkość grodu nad Motławą. Przygotowany został specjalnie na tę okazję film prezentujący historię, zabytki i znaczenie współczesnego Gdańska. Zamierzeniem organizatorów było ukazanie Europy i Imperium Osmańskiego na tle wydarzeń i odkryć szesnastowiecznego świata oraz nawiązanie dialogu między różnymi religiami, narodami, tradycjami właściwymi dla Gdańska i Orientu, które połączył fenomen postaci Bartholomäusa Schachmanna.

Wystawa: *Gdańsk i okolice. Miasto – ludzie – wydarzenia w rysunku i grafice*

Wystawa *Gdańsk i okolice (1793–1914). Miasto – ludzie – wydarzenia w rysunku i grafice* powstała dzięki współpracy Polskiej Akademii Nauk Biblioteki Gdańskiej i Muzeum Narodowego w Gdańsku. Uroczysty wernisaż, włączony w obchody IV Światowego Zjazdu Gdańszczan, odbył się w Zielonej Bramie 26 lipca 2014 roku. Zbiory graficzne obu instytucji okazały się być na tyle komplementarne, że zestawienie ich na wystawie

pozwoili zobrazowaó dziewiętnastowieczny Gdańsk, zarówno w koncepcji realistycznej, jak i artystycznej, uwzględniającej dynamiczne zmiany zachodzące w panoramie miasta, spowodowane rozwojem cywilizacyjnym oraz uwikłaniem politycznym, czego konsekwencją były działania militarne³⁴.



Ryc. 14. Carl Wildt, *Portret Johanny Henrietty Schopenhauer*, ok. 1820 r.

Ekspozycja zgromadziła imponującą liczbę obiektów – ponad 350, z czego 247 pochodziło ze zbiorów Biblioteki Gdańskiej³⁵. Zwiedzającym zaproponowano dwie trasy spacerów po Gdańsku utrwalonym w sztuce. Były to szlaki zbliżone topograficznie, lecz rozpięte w latach z cezurą 1855 roku. Dzieła, których bohaterem jest miasto, zostały pokazane w formie wędrówki po dziewiętnastowiecznym Gdańsku, jego ulicach, dzielnicach, przedmieściach, a ważne dla tego czasu postaci czy wydarzenia wpleciono w historię poszczególnych miejsc³⁶. Zwiedzanie rozpoczynało się od ogólnych panoram miasta, po czym trasa wiodła przez jego okolice, takie jak Orunia, Kolbudy, Otomin i in., ukazując uroki podmiejskich wycieczek gdańszczan. Dalej droga prowadziła przez przedmieścia – Wrzeszcz, Nowy Port, Polanki, Oliwę, Stare Przedmieście – w których zamoż-

³⁴ Z. Tylewska-Ostrowska, [Wprowadzenie], [w:] *Gdańsk i okolice. 1793–1914. Miasto – ludzie – wydarzenia w rysunku i grafice*, red. nauk. A. Baliński, Gdańsk 2014, s. 13.

³⁵ Nie sposób przedstawić w niniejszym artykule wszystkie 247 grafik. Toteż zostały one zgodnie z założeniami kuratorek pogrupowane topograficznie.

³⁶ K. Jackowska, A. Andrzejewska-Zajac, *Przedmowa*, [w:] *Gdańsk i okolice...*, dz. cyt., s. 17.

ni mieszczenie posiadali podmiejskie rezydencje. Jedną z takich posiadłości był III Dwór na Polankach. Litografia nieznanego autora wykonana po 1855 roku przedstawia Zakład Lecznicy (*Wasser-Heil-Anstalt Pelonken*), w którym wcześniej mieściła się rezydencja należąca do rodziny Schopenhauerów. Na wystawie można było zobaczyć wykonaną przez Carla Wildta w 1820 roku litografię przedstawiającą portret Johanny Henrietty Schopenhauer (ryc. 14), matki Artura, a zarazem utalentowanej pisarki, prowadzącej w Weimarze salon literacki, którego gościem był m.in. Johann Wolfgang Goethe. Następnie zwiedzający docierali na Głównie i Stare Miasto. Tam mogli podziwiać najbardziej znane i reprezentacyjne zabytki architektury, ale także sceny z życia codziennego gdańskich służących, handlarek czy tragarzy. Życiem tętniły również przedstawienia gdańskiego portu wypełnionego mnóstwem statków i mniejszych łodzi, na których odbywał się przeladunek towarów, a tuż obok na nabrzeżu handel nimi. Tak nieznaną autor ukazał na tle Żurawia i gdańskich kamieniczek *Długie Pobrzeże* ok. roku 1880 (ryc. 15). Widoki nabrzeży Nowego Portu i terenów nadwiślańskich obfitują w przedstawienia flisaków, rybaków, skutników, wpływających i wypływających żaglowców, a ponadto dokumentują przerwanie wydm przez wody Wisły i utworzenie w styczniu 1840 roku Wisły Śmiałej – jej nowego ujścia w pobliżu miejscowości Górki.



Ryc. 15. Długie Pobrzeże,
ok. 1880 r.

Ikonografia dziewiętnastowiecznego Gdańska nie stroniła od ujmowania miasta jako tła dziejących się na jego terenie burzliwych wydarzeń historycznych. Skutki oblężenia przez wojska francuskie w 1807 roku widać na utrzymanej w duchu romantyzmu akwafortie Johanna Adama Braysiga z widokiem ruin zbombardowanego i spalonego kościoła Bożych Aniołów (ryc. 16).



Ryc. 16. Akwaforta *Ruiny kościoła Bożych Aniołów* Johanna Adama Braysiga, 1807 r.

Kościół tego już nigdy nie odbudowano, tak samo jak nie istnieje już wiele charakterystycznych dla Gdańska budowli i uliczek zmiecionych przez wichry historii. Jedyne ślady znajdujemy w zachowanym w rysunku i grafice portrecie miasta, który balansuje między przywiązaniem do tradycji i historii miejsca a obserwacją wszelkich przejawów zmieniającego się świata, między drobiazgowością i szczegółowością skrupulatnych obserwatorów a romantyczną wizją i swobodą spojrzenia artystycznego³⁷. Trzeba mieć w świadomości fakt, że przedstawiona na wystawie wizja Gdańska, była wizją artystyczną stworzoną przez grafików w XIX wieku. Przetwarzano obraz miasta kolejno w kanonie klasycystycznym, romantycznym, w stylistyce biedermeieru, aż po odwołania his-

³⁷ A. Andrzejewska-Zajac, A. Frackowska, *Gdańsk i okolice 1793–1914. Portret miasta zachowany w rysunku i grafice*, [w:] *Gdańsk i okolice...*, dz. cyt., s. 34

toryczne i nowoczesne nurty sztuki drugiej połowy XIX i początków XX wieku³⁸. Dzięki diachronicznemu ujęciu można było zaobserwować nie tylko zmieniające się style, ale i przeobrażenia zachodzące w samym mieście.

Wystawa: *Faszination Stadt. Die Urbanisierung Europas im Mittelalter und das Magdeburger Recht*

Wystawa pt. *Faszination Stadt. Die Urbanisierung Europas im Mittelalter und das Magdeburger Recht* miała miejsce w Kulturhistorisches Museum w Magdeburgu i trwała od 31 sierpnia 2019 do 2 lutego 2020. Ekspozycja została poświęcona średniowiecznym miastom i temu, jak prawo magdeburskie przyczyniło się do ich rozwoju i świetności w wielu aspektach: prawnym, ekonomicznym, socjalnym i kulturotwórczym.

Prawo magdeburskie zostało przyjęte przez wiele miast europejskich, m.in. też przez Gdańsk. O jego znajomości i stosowaniu świadczy rękopis będący kompilacją prawa magdeburskiego spisana przez Walthera Ekhardi *IX Bücher Magdeburger Rechtes. Pölmansche Distinktionen* (ryc. 17).



Ryc. 17. Kodeks prawa magdeburskiego spisany ręką skryby Jakuba Tynappela w 1482 r.

³⁸ Tamże, s. 28

Manuskrypt skopiowany przez Jakuba Tynappela z Pucka w 1482 roku podzielony jest na dziewięć ksiąg i sporo miejsca poświęca kwestiom dziedziczenia, a wyjaśnia je za pomocą diagramu pokrewieństwa. Kolejnym świadectwem prowadzenia procesów cywilnych (zwłaszcza spraw spadkowych) według prawa magdeburskiego jest polityk 16 unikatowych tabliczek woskowych z lat 1368–1416. Zawiera protokoły sądów krzyżackich z terenów Starego Miasta Gdańska i okolic. Na tabliczkach wyryte są relacje z procesów, zeznania świadków, orzeczone wyroki i ich rewizje (ryc. 7). Tabliczki wcześniej prezentowane były na wystawie w Berlinie. Ostatni z użyczonych do Magdeburga obiektów to *Danziger Willkür*, zawierający zbiór ustaw Rady Miasta Gdańska. Wilkierz w szesnastowiecznym odpisie stanowi przykład wcześniejszego prawodawstwa miejskiego (ryc. 18).



Ryc. 18. *Wilkierz Gdański*, odpis z XVI w.

Rozkwit średniowiecznych miast oraz ich tożsamość są ściśle związane z prawem magdeburskim, które wprowadziło regulacje chroniące jego mieszkańców, ustanawiające samorząd i samodzielne sądownictwo. Dzięki dobrej organizacji prawnej i administra-

cyjnej mogło rozwinąć się rzemiosło, handel, kultura i sztuka mieszczańska oraz szkolnictwo³⁹.

Powyższy przegląd zewnętrznych wystaw ostatniej dekady, na które udostępniane były zbiory PAN Biblioteki Gdańskiej, pozwala ukazać nie tylko różnorodność bibliotecznej kolekcji, ale również rangę instytucji, liczącej się pośród uznanych placówek wystawienniczych i muzealnych. Niewątpliwą zaletą wypożyczania obiektów jest możliwość publikowania not katalogowych i artykułów przez pracowników Biblioteki w wydawnictwach towarzyszących ekspozycjom. Ponadto często wystawy organizowane są równoległe do sympozjów i konferencji naukowych, do udziału w których zapraszani są bibliotekarze – kustosze zbiorów. Inną zaletę udostępniania zbiorów stanowi sposobność przeprowadzenia konserwacji obiektów. Wszystkie wymienione aspekty wzmacniają rozpoznawalność Biblioteki w środowisku muzealnym i przyczyniają się do popularyzacji jej zbiorów na wystawach krajowych i zagranicznych.

Bez wątpienia użyczenia zbiorów specjalnych zajmują ważne i znaczące miejsce w działalności Biblioteki Gdańskiej. Udostępnianiu zbiorów w czytelnich, na miejscu, a więc prezencyjnie, towarzyszy realizowane na coraz szerszą skalę udostępnianie na zewnątrz, na potrzeby różnorodnych wystaw. Pomysłodawcy i kuratorzy planowanych ekspozycji mają świadomość nieprzebranego bogactwa tematów, a także nieprzebranego bogactwa obiektów mogących te tematy ilustrować, które znajdują się w wiekowej księżnicy gdańskiej. Każda kolejna inicjatywa wystawiennicza podejmowana czy to w kraju, czy za granicą, sprawia, iż sława gdańskich zbiorów zakreśla coraz to nowe kręgi, trafia do coraz to nowych odbiorców. Trudno wyobrazić sobie lepszą promocję tego historycznego księgozbioru należącego do Polskiej Akademii Nauk Biblioteki Gdańskiej.

Literatura

Andrzejewska-Zajac A., Frąckowska A., *Gdańsk i okolice 1793–1914. Portret miasta zachowany w rysunku i grafice*, [w:] *Gdańsk i okolice. 1793–1914. Miasto – ludzie – wydarzenia w rysunku i grafice*, red. nauk. A. Baliński, Gdańsk 2014, s. 27–34.

Biblioteka Gdańska Polskiej Akademii Nauk. Dzieje i zbiory, pod red. M. Babnis i Z. Nowaka, Wrocław 1986.

Bibliotekarstwo, pod red. A. Tokarskiej, Warszawa 2013.

Cieślak K., *Kościół – cmentarzem. Sztuka nagrobna w Gdańsku (XV–XVIII w.). Długie trwanie epitafium*, Gdańsk 1992.

Dzienis H., *Znaki własnościowe biblioteki Bartłomieja Schachmanna*, „Libri Gedanenses” t. XI/XII (1994), s. 87–98.

³⁹ Por. G. Köster, C. Link, *Faszination Stadt. Die Urbanisierung Europas im Mittelalter und das Magdeburger Recht*, [w:] *Faszination Stadt. Die Urbanisierung Europas im Mittelalter und das Magdeburger Recht. Katalog*, Dresden 2019, s. 32–43

- Fabiani-Madeyska I., *Jan Bernard Bonifacio markiz Orii, Fundator Biblioteki Gdańskiej 1596*. Gdańsk 1995.
- Gdańsk i okolice. 1793–1914. Miasto – ludzie – wydarzenia w rysunku i grafice*, red. nauk. A. Baliński, Gdańsk 2014.
- Günther O., *Katalog der Handschriften der Danziger Stadtbibliothek*, Bd. 2, 3, 5, Danzig 1903–1921.
- Jackowska K., *Zagadka portretów Jana Heweliusza*, https://www.wilanow-palac.pl/zagadka_portretow_jana_heweliusza.html [dostęp: 26.04.2020].
- Jakrzewska-Śnieżko Z., *Antoniego Möllera widok Gdańska z końca XVI wieku*, „Libri Gedanenses”, t. VI/VII (1972–1973), s. 5–28.
- Jaśniewicz A., *Portret w Gdańsku od schyłku średniowiecza do późnego baroku (1420–1700). Malarstwo. Rysunek*, Gdańsk 2018.
- Köster G., Link C., *Faszination Stadt. Die Urbanisierung Europas im Mittelalter und das Magdeburger Recht*, [w:] *Faszination Stadt. Die Urbanisierung Europas im Mittelalter und das Magdeburger Recht. Katalog*, Dresden 2019, s. 32–43.
- Kronika Biblioteki Gdańskiej 1596–2016*, pod red. A. Balińskiego, A. Frąckowskiej, M. Otto, Gdańsk 2017.
- Mielnik M., *Pasja poznawania. Orientalny album Bartholomäusa Schachmana w kontekście rozwoju geografii w XVI wieku*, [w:] *Sztuka podróży. Bartholomäus Schachman. 1559–1614. Katalog*, t. 1, red. T. Majda, M. Mielnik, Gdańsk 2012, s. 29–45.
- Nefedova O., Al Mana S., Al Faihani F., *Album z podróży Bartholomäusa Schachmana*, [w:] *Sztuka podróży. Bartholomäus Schachman. 1559–1614. Katalog*, t. 1, red. T. Majda, M. Mielnik, Gdańsk 2012, s. 65–88.
- Nefedova O., *The life and times of Bartholomäus Schachman (1559–1614)*, [w:] *Bartholomäus Schachman (1559–1614). The art of travel*, ed. coor. E. Cavazzini, Milan 2012, s. 41–61.
- Nowak Z., *Bibliotheca Senatus Gedanensis 1596–1966*, „Przegląd Biblioteczny” 1996, nr 1.
- Obok. Polska–Niemcy. 1000 lat historii w sztuce*, red. nauk. Małgorzata Omilanowska, Berlin; Warszawa 2011.
- Pietrzyk Z., *Sztambuchy jako źródło do peregrynacji studenckich na przykładzie Polaków studiujących w Strasburgu*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, t. 43 (1999), s. 139–150.
- Pszczółkowska L., „...tak bogata w rzeczy polskie skarbnica...”, Gdańsk 1997.
- Targosz K., „*Firmamentum Sobiescianum*”. *Najwspanialszy barokowy atlas nieba*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, t. 32 (1987) nr 1, s. 73–98.
- Tylicki J., *Barłomiej Strobel – malarz okresu wojny trzydziestoletniej*, t. 2, Toruń 2000.
- Die Wachstafeln der Danziger Stadtbibliothek*, hrsg. v. A. Bertling, „Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins”, H. 11 (1884), s. 1–62.

Gdansk Library of the Polish Academy of Sciences

The present Gdansk Library of the Polish Academy of Sciences is the second oldest, unbrokenly operating, publicly available library in today's Poland. Even on the European scale there are only a few libraries that are of similar age or older. There are many works on the history of the Gdansk Library and its growing collection of books through the centuries. Apart from a brief look at history, this particular article focuses, however, on one other aspect – loans of special collections for exhibitions organized outside the Library by external

institutions – the so-called “loan service”. Such modern transformation of an old institution indicates the power of the library and its custodians not only to engage in cultural preservation, but also fostering culture. We should see the special collections loan service in the same light – as reaching out to the public instead of waiting for the public to reach the library. This fact alone indicates a growing shift in the understanding of the library as a service provider. For the purposes of this article, the Gdansk Library has subjectively selected five of the most important and interesting examples of external exhibitions that have used its “special collections loan service” between 2011 and 2020.

Key words: Gdansk Library of the Polish Academy of Sciences, special collections, exhibitions, promotion, popularisation

ANEKS

**Placówki biorące w użyczenie zbiory specjalne
w latach 2011–2020****Muzeum Gdańska wraz z Oddziałami**

Wystawy: *Jan Heweliusz i Gdańsk jego czasów, Dwa portrety Heweliusza, Życie miasta w cieniu wojny i wielkiej polityki czyli Wolne Miasto Gdańsk 1807–1813/14, Leszczyński w Gdańsku, Herby mieszczan gdańskich XV–XVIII w., Na Gdańsk zdecydowałem się od razu, Pod królewską koroną. Kazimierz Jagiellończyk a Gdańsk w 560. rocznicę wielkiego przywileju, Gdańszczanin na plaży, Król jedzie, Gdańszczanie 1939, Ubodzy, sieroty, chorzy. Szpitale dawnego Gdańska, Narodziny bigbitu, Ogrody gdańskie, Srebra od pokoleń. Gdańscy złotnicy Stumpfowie 1804–1945.* Dodatkowo udostępniono obiekty w kopiach cyfrowych na wystawę stałą w Oddziale Muzeum Poczty Polskiej.

Muzeum Narodowe w Gdańsku wraz z Oddziałami

Wystawy: *Bartholomäus Schachmann (1559–1614): Sztuka podróży, Gdańsk i okolice 1793–1914, Marsz, marsz Piłsudski..., Uczniowie Hipokratesa nad Motławą. Dzieje gdańskiej medycyny od XVI do XVIII wieku, Lux in Oriente – Lux ex Oriente: Polska i stolica Apostolska – 1050 lat historii, Gdańsk protestancki w epoce nowożytnej. W 500-lecie wystąpienia Marcina Lutera, Zamieszkać z Chrystusem i Marią, Od marionetek do robotów, Portret w Gdańsku, Włochy w Gdańsku.*

Muzeum Miasta Gdyni

Wystawa: *Arkadia – gdyńskie lotnisko.*

Muzeum Emigracji w Gdyni

Udostępniono obiekty w kopiach cyfrowych na wystawę stałą.

Muzeum Sopotu

Wystawy: *Od J. G. Haffnera po dr Jadwigę Titz-Kosko, czyli krótka historia leczenia w Sopocie, Galopem. Wokół historii Hipodromu Sopot, Najmocniejsze Ogniwo; historia sopockiego rugby, Pod Słońcem Pokoju. Wolnomularze w Sopocie.*

Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie

Wystawy: *Najstarsze zabytki kultury muzycznej Pomorza, Działalność literacka i społeczna Lecha Bądkowskiego.*

Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku

Wystawa: *Sola scriptura – biblijne malarstwo i grafika pomorskich protestantów od XVI do XX w.*

Muzeum Zamkowe w Malborku

Wystawy: *Przywracanie historii. Losy malborskich zbiorów po drugiej wojnie światowej, „Mądrość zbudowała sobie dom” Państwo krzyżackie w Prusach.*

Akademia Sztuk Pięknych w Gdańsku

Wystawa: *100 x propaganda.*

Nadbałtyckie Centrum Kultury w Gdańsku

Wystawa: *Gdańsk od wewnątrz.*

Wśród innych polskich instytucji były m.in.:

Muzeum Historii Polski/Zamek Królewski w Warszawie

Wystawa: *Pod wspólnym niebem: Rzeczpospolita wielu narodów.*

Zamek Królewski w Warszawie

Wystawy: *Świat polskich Wazów. Przestrzeń – Ludzie – Sztuka; Rządzić i olśniewać. Klejnoty i jubilerstwo w Polsce w XVI i XVII wieku*; Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych/Pałac Prezydencki w Warszawie, uroczysta inauguracja II Krajowej Listy UNESCO „Pamięć Świata”.

Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha w Krakowie

Wystawa: *Kacho-ga. Obrazy ptaków i kwiatów w sztuce Japonii i Zachodu*.

Muzeum Narodowe w Kielcach

Wystawa: *Czas*.

Muzeum Narodowe we Wrocławiu

Wystawa: *Wrocławska Europa*.

Muzeum Okręgowe w Lesznie

Wystawa: *Stolice wielkopolskiego protestantyzmu*.

Akademia Sztuk Pięknych we Wrocławiu

Wystawa: *101 x propaganda*.

Institucje zagraniczne

Martin-Gropius-Bau w Berlinie

Wystawa: *Obok. Polska–Niemcy. 1000 lat historii w sztuce*.

Orientalist Museum w Dausze (Katar)

Wystawa: *Bartholomäus Schachmann (1559–1614): Art of Travel*.

Galerie Belvedere w Wiedniu

Wystawa: *Jan III. Sobieski. Ein polnischer König in Wien*.

Kulturhistorisches Museum w Magdeburgu

Wystawa: *Faszination Stadt. Die Urbanisierung Europas im Mittelalter und das Magdeburger Recht*.

Moravské Zemské Muzeum w Brnie

Wystawa poświęcona Comeniusowi, ekspozycja na Zamku w Pradze.

Instytut Polski w Madrycie

Wystawa edukacyjna promująca kulturę polską i Jana Heweliusza.

PAN Stacja Naukowa w Paryżu

Wystawy planszowe: *Bałtyk w zbiorach kartograficznych PAN Biblioteki Gdańskiej* oraz wystawa ukazująca stosunki polsko-fancuskie w oparciu o zbiory PAN BG.